

Âşık Mahzuni Şerif'in Şiirlerinde Alevilik ve Bektaşilik Öğretisi

Yılmaz IRMAK*

Özet

Âşıklık Geleneği ve Türk Halk Şiiri'nde çok önemli bir yere sahip olan Âşık Mahzuni Şerif, Alevi-Bektaşî geleneğinden gelen ve şiirleriyle bu kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir ozandır. Alevilik ve Bektaşilik, iki ana kanaldan akarak bugüne gelmiştir. Bu kültür, dedelerin anlatımında, ozanların deyişlerinde, şiirlerinde hayat bulmuş ve bugüne taşınmıştır. Ozan, hem halk kültürünün, hem de Alevi-Bektaşî kültürünün kodlarını şiirlerinde zengin imge ve mecazlarla kullanmıştır. Mahzuni'nin şiirlerindeki dilsel zenginlik, onun Türkçe'yi ustaca kullandığını göstermektedir. Âşık Mahzuni Şerif, cem evlerinde bir zâkir olarak deyişler ve düvaz-ı imamlar söylemiş, Aleviliğe ait yol ve erkânı cem ortamında öğrenmiştir.

Mahzuni Şerif'in sanatının arka planında din ve tasavvuf, Alevilik-Bektaşilik, halk kültürü ve toplumcu sanat anlayışı vardır. Sanatını ve şiirini oluştururken bu kaynaklardan beslenen Mahzuni'nin şiirlerinde; Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, On İki İmam ve Hacı Bektaşî Veli iyiliği, doğruluğu ve ezilmişliği simgelerken; Yezit, Mervan, Şimîr ise; kötülüğü simgelemektedir. Âşık Mahzuni Şerif'in söylediği deyişlerin en belirgin özelliği Alevi-Bektaşî inancını yansıtmasıdır. Pir ve mürşitlere bağlılığı, On İki İmam inancını ve Ali sevgisini konu olarak işleyen deyişler, Anadolu Aleviliğinin taşıyıcısı ve kimliğidir. Âşık Mahzuni'nin nefesleri de bu bakımdan bu kültürün şifrelerini taşır. Onun şiirlerinde "eline, diline, beline sahip olmak", "dört kapı kırk makam", "cem", "semah", "ikrar vermek", "düşkün olmak", "mehdi inancı", "güruh-u naci", "nefes", "dûvâz-ı imam", "turna" ve "şekil/don değiştirme motifi" gibi Alevi ve Bektaşî kültürüne ait unsurlarla karşılaşırız.

Mahzuni, şiirlerinde bazen mistikleşir Yunus Emre olur, gizlilik içinde gerçeği bulur. Bazen sufileşir, Seyit Nesimi olur, "Allah-insan-madde" birlikteliğine varır. Bazen protest bir duruş sergiler Pir Sultan olur; haksızlığa, zalime, zulme, baskıya karşı koyar. Dadaloğlu olur toplumun yararına çalışır, kavga adamı olur. Bazen Karacaoğlanlaşır, sever sevdalanır. Bazen de Âşık Veysel gibi doğayla (güneş, yıldız, toprak, çiçek, bulut, yağmur) konuşur Veyselleşir.

Anahtar Sözcükler

* Yrd. Doç. Dr./ Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi yilmazirmak@bingol.edu.tr- yilmazirmak46@hotmail.com

Âşık Mahzuni Şerif, Âşıklık Geleneği, Tasavvuf, Alevilik ve
Bektaşilik, Kültür Aktarımı.

The Doctrines Of Alevism And Bektashism In Âşık Mahzuni Şerif's Poems

Abstract

Âşık Mahzuni Şerif that has a crucial place in the Aşık (Ashik) Tradition and Turkish Folk Poetry is an influential bard poet raised in Alevi-Bektashi tradition and transferred this culture to the next generations. Alevism and Bektashism have come down to the present day through two main channels. This tradition has come to alive in grandparents' expressions, bard poets' speeches and poems and it has been conveyed to nowadays. He used the codes of folk culture and Alevi-Bektashi tradition with the rich images and metaphors in his poems. The linguistic richness in his poems shows his competence in using Turkish. He gave speeches and düvaz-ı imams as a citer in cem houses and learnt the rules and ways belonging to Alevi in the context of cem. There appear religion and Sufism, Alevism-Bektashism, folk culture and social sense of art in the background of Mahzuni Şerif's art. While Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Twelve Imams and Hacı Bektaş Veli symbolize goodness, trueness and sense of being oppressed in Mahzuni's poems, Yezit, Mervan, Şimir symbolize evil. The most distinctive characteristic of Âşık Mahzuni Şerif's sayings reflect Alevi-Bektashi belief. His obedience to father and mentors, his sayings concerning Twelve Imams belief and compassion for Ali is an identity and conveyer of Anatolian Alevism. In this regard, Âşık Mahzuni Şerif's breaths convey the codes of this culture. We encounter the elements belonging to Alevi-Bektashi tradition such as "controlling ones' hands, tongue, belly", "four door forty levels", "cem", "semah", "being addicted", "messianism", "güruh-u naci", "nefes", "dûvâz-ı imam" "crane" and "changing style/clothes motives".

Mahzuni sometimes mystifies in his poems. He becomes Yunus Emre and finds reality in secrecy. He sometimes becomes Sufism. He becomes Seyit Nesimi. He comes to the conclusion "Allah-human-matter". He sometimes shows a protest stance. He becomes Pir Sultan. He opposes against injustice, oppressor, oppression, restraint. He becomes Dadaloğlu. He works for the benefit of the society. He becomes a fighting man. He sometimes becomes Karacaoğlu. He falls in love. Sometimes he speaks with the nature (the Sun, star, soil, flower, cloud, rain) like Âşık Veysel. He becomes Veysel.

Keywords

Âşık Mahzuni Şerif, Aşık (Ashik) Tradition, Sufism, Alevism
and Bektashism, Transferring of culture.

Giriş

Âşık Mahzuni Şerif, 17 Kasım 1939 tarihinde Kahramanmaraş'ın Afşin İlçesi'ne bağlı Berçenek Köyü'nde doğmuştur. Resmi kayıtlarda doğum tarihi

1943'tür. Asıl adı Şerif Cırık'tır. Mahzuni'nin babasının adı Zeynel, annesinin adı Döndü'dür. “Şerif” ismi ona kendisi doğmadan bir süre önce ölen, çok iyi saz çalan ve şiir okuyan amcasının adını yaşatmak için konulmuştur.

Âşık Mahzuni, doğduğu köyde okul olmadığı için köylerine komşu olan Alembey Köyü'nde Lütfi Mehmet Efendi Medresesi'nde Kur'an eğitimi almıştır. Ancak daha sonra köylerine bir ilkokulun açılmasıyla birlikte medreseden ayrılarak eğitimine köyünde devam etmiştir. Köyündeki ilkokul eğitimini bitiren Mahzuni, zaman zaman Elbistan'a veya Afşin'e gittiğinde subay kıyafetiyle dolaşan askerlerden etkilendiği için astsubaylığa merak salar ve 1956 yılında Mersin Üçüncü Astsubay Hazırlama Okulu'na kayıt yaptırır. 1959 yılında okulunu başarıyla bitirerek ordonat tekniker sınıfına ayrılan ozan, Ankara Ordonat Tekniker Okulu'na gelir ancak çeşitli nedenlerden dolayı bu okula devam edemez. 1961'de kaydını yaptırdığı Kuleli Askeri Lisesi'ni de maddi zorluklar sebebiyle yarıda bırakmak zorunda kalır.

Anne ve babasının zoruyla dayısının kızı Emine ile evlendirilen Mahzuni'nin ilk evliliği kısa sürer. İmam nikâhıyla aldığı karısını bir mektupla boşar. Bu evlilikten Züleyha adında bir kız çocukları dünyaya gelir. İkinci evliliğini İtalyan asıllı Sovina (Suna) ile yapar. Bu evlilikten ikiz çocukları olur. Çocukların adlarını; Ferhat ve Şirin koyarlar. Daha sonra üçüncü çocukları dünyaya gelir, onun adını da Emrah koyarlar. Mahzuni son evliliğini ise Gaziantep'te bir ilkokul öğretmeni olan Fatma Hanımla yapar ve bu evlilikten de; Derya, Ali, Şeyda ve Yetiş adlı dört çocuk sahibi olur.

Evli ve sekiz çocuk sahibi olan ozan, 17 Mayıs 2002 yılında kalp damarlarının tıkanması sonucu rahatsızlanır ancak bütün müdahalelere rağmen kurtarılamayarak Almanya'nın Köln şehrinde hayata gözlerini yumar. Vasiyeti gereği cenazesi Nevşehir'in Hacı Bektaş ilçesindeki Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nde on binlerce seveninin katılımlarıyla toprağa verilir.

Âşık Mahzuni'nin kendisi ve şiirleriyle ilgili bugüne kadar sekiz kitap yayımlanmıştır. Bu kitaplardan Süleyman Yağız'ın hazırladığı 1975 yılında yayınlanan “Berçenekli Mahzuni” adlı kitap, Âşık Mahzuni'nin Şiirleri hakkında yayınlanan ilk kitap olma özelliği taşır. Ozanın diğer kitapları; Battal Pehlivan'ın hazırladığı “Dom Dom Kurşunu”, İslam Çankaya'nın hazırladığı “Mahzuni Şerif Seçme Şiirler”, Süleyman Zaman hazırladığı “Mahzuni Şerif Yaşamı Dünya Görüşü Şiirleri” ve “Mahzuni Felsefesi”, Ali İhsan Aktaş'ın hazırladığı “Anadolu'yu Kucaklayan Ozan

Mahzuni Şerif” adlı kitaplardır. “Dolunaya Tül Düştü” ve serbest vezinle yazılmış şiirlerden oluşan “Gümüş Yelek” adlı şiir kitapları ise ozanın kendisi tarafından yayımlanmıştır. Ozanın irticalen okuduğu şiirlerin çoğu kayıt altına alınamamasından dolayı tespitlerimize göre bilinen ve okunan şiir sayısı; 890 adettir. Bunlardan 745 adet şiirde hece ölçüsü kullanılırken, “Gümüş Yelek” adlı kitabındaki 145 adet şiirinde ise serbest vezin kullanılmıştır. Ayrıca Âşık Mahzuni’nin iki adet roman yazdığı ancak bu kitapların yayınlanmadığı belirtilmiştir. Diğer taraftan halk müziği alanında da önemli eserler veren Âşık Mahzuni, yaşamı boyunca 450 (45’lik) plak, 10 adet Long Play, 59 adet kaset, 70 adet albüm yapmıştır. Kaset ve plaklarından en çok popüler olanların; Dom Dom Kurşunu, Fırıldak Adam, Sarhoş, İşte Gidiyorum Çeşmi Siyahım, Yuh Yuh, Zevzek, Abur Cubur Adam, Nem Kaldı, Berçenek’ten Yaya Geldim, Mamudo Kurban, Ben Alevi Olamam ki ve Prangalar gibi albümler olduğu söylenebilir. (Irmak, 2013: 25-26)

1. Şiirinin ve Sanatının Kaynağı

Amcası Âşık Fezali ve Behlül Baba’dan saz çalmasını, Cırık Baba’dan da Alevi yol ve erkânını öğrenen Âşık Mahzuni Şerif, (1995: 4) “Dolunaya Tül Düştü” adlı kitabının önsözünde: “Ben Alevi bir aileden gelme olduğum için kök kültürümde Alevi -Bektaşilik yatar” diyerek, Aleviliğe ve On İki İmam’a olan muhabbet ve bağlılığını ortaya koyar. Ancak onun bu bağlılığı mezhepçilik anlayışının dışındadır. Âşık Mahzuni henüz on sekiz yaşında İmam Hüseyin’e yazdığı mersiyesi karşısında kendisinden yaşça büyük olan ozanların takdirini kazanmıştır. Özellikle de Âşık Veysel’in. Âşık Veysel, her zaman Âşık Mahzuni’ye ilgi göstermiş ve yaşı çok genç olmasına karşın aralarına büyük bir ozanın katıldığını ifade etmiştir. (İlknur, 2002: 213). Ozan, 1972 yılında sazını eline alarak Sivas’ın Sivrialan Köyü’ne Âşık Veysel’i ziyarete gider. Âşık Veysel’e Mahzuni’nin geldiğini söylerler. Mahzuni içeri girince Veysel Baba ayağa kalkar. Yanındakiler şaşırırlar. Çünkü Âşık Veysel o tarihe kadar kimseyi ayakta karşılamamıştır. Veysel Baba’ya neden Mahzuni’yi ayakta karşıladığını sorarlar. Veysel Baba: “Susun, gelen Pir Sultan olsa gerektir” cevabını verir (Irmak, 2013: 21).

İlk saz eğitimini amcası Âşık Fezali (Behlül Baba)’den alan Mahzuni, ilk

olarak köyünde yapılan “Cem” törenlerine katılır. Dedelere hizmet ederken nefesler ve şiirler yazmaya başlar. 1950’li yıllarda felsefe ve tasavvufa büyük ilgi duyar (Zaman, 1997: 12). Cırık Baba, saz çalıp nefesler de söyleyen bu kara kuru, mahzun ve mahcup delikanlıya “Mahzuni” mahlasını vermiştir (İlknur, 2002: 224). Âşıklık geleneğinin güçlü temsilcilerinden biri olan Âşık Mahzuni Şerif; sanatını oluştururken, Âşıklık Geleneği’nin güçlü ozanları; Pir Sultan, Davut Sulari ve Âşık Veysel’den etkilenmiştir. Ozan Davut Sulari’den esinlediği sese, Âşık Veysel mülayimliğini katmış. Felsefesini ise Pir Sultan’dan almıştır (Yağız, 1999: 12-13). Halk Şiiri geleneğinin bir uyutma perhizi olarak kullanıldığını söyleyerek bu kalıpları kırdığını ve şiirlerinde gerçek olayları konu aldığını belirten ozan, âşıklık geleneğinde gerek şiirsel, gerekse müzikal anlamda geleneksel kalıpları kırmıştır. “O güne kadar halk ozanlığı sürekli olarak istismar edilmişti. Halk şiiri geleneği, gül, bülbül, çiçek edebiyatı ile uyutma perhizi olarak kullanılmıştı. İlk amacım bugüne kadar süre gelen bu kalıpları kırıp, yıkmak oldu. (Şiirlerimde) olaylardan ve halk yaşamından aldığım gerçekleri konu olarak işledim” (Yağız, 1999: 13) diyen ozanın bu düşünceleri; onun geleneksel ozan tipinden ayrıldığını ve Âşık şiirine yeni bir soluk getirdiğini ortaya koymasından son derece önemlidir.

Zülfü Livaneli, “O gelenekten gelir ama kendi şiirini ortaya koyar. İşte Âşık Mahzuni bunlardan birisidir. Şairdir, parçaları vardır, müziği vardır bunları ortaya koyar. O müzikte kendi kişiliğini oluşturmuştur” değerlendirmesini yaparak Âşık Mahzuni’yi gelenek içerisinde ayrı bir yere koyar (Özgentürk, 1999). Metin Turan, Mahzuni Şerif’in sanatını ele alırken, Türkiye’nin 1950’lerden bu yana geçirmekte olduğu değişimi, eserlerini üretmeye başladığı 1960 sonrası kültürel iklimini ve 1980’lerden sonra daha çok müzikal anlamda eserlerine yansıyan geleneksel halk müziğini zorlayıcı, özellikle de ozanlık geleneği içerisindeki sanatçıların ‘bildik’ tavırlarından ayrılışını doğru ve iyi irdelemek gerektiğini söyler (2004: 106). Yaşadığı dönemin sosyal-siyasi ve ekonomik koşulları, ozanın geleneksel ozanlık anlayışından uzaklaşmasını ve eserlerini bu anlayış içerisinde ortaya koymasını sağlamıştır. Halk müziği sanatçısı Arif Sağ, Mahzuni’nin sanatını iki dönemde değerlendirerek birinci döneminde devrimci hüviyetin ağır bastığını, ikinci döneminde ise daha olgunlaşmış, daha demleşmiş, daha kâmilleşmiş bir ozan olduğunu belirtir (Yüz yüze görüşme, 26.07.2009).

Âşık Mahzuni Şerif'in şiirleri dinî ve tasavvufî unsurlarla örülmüştür. "Sanatçının en başarılı şiirleri tasavvufî şiirlerdir" değerlendirmesi rahatlıkla yapılabilir. Onun şiirlerinde Allah, dört melek, dört kitap, peygamberler, dört halife, cennet-cehennem, helal-haram ve mucize gibi dinî unsurları bulabildiğimiz gibi; Hakk'ı bilmek, dört kapı kırk makam, insan-ı kâmil, Hızır, pir, mürşit, çile, keramet, hikmet, eline beline diline sahip olmak, Tapduk Emre, Yunus Emre, Hallac-ı Mahsur, Hacı Bektaş-ı Veli gibi tasavvufî unsurlarını ve tasavvuf büyüklerini bulabiliriz. Bektaşî tarikatının kurucusu Hacı Bektaş-ı Veli'nin yolundan giden ve onu piri olarak kabul eden Âşık Mahzuni, şiirlerinde sıkça dinî ve tasavvufî konulara değinmiştir.

Halk kültürünün içinde yetişen ve bu damardan beslenen Âşık Mahzuni Şerif'in şiirleri; atasözleri, deyimler, özdeyişler, ikilemeler, dua, beddua ve yöresel kelimeler gibi halk kültürü unsurlarıyla örülmüştür. Âşığın anlatımının güçlü olmasında halk kültürü unsurlarının büyük payı vardır. Şiirlerinde kendisinden önceki geleneksel âşıklar gibi "gül, bülbül ve çiçek edebiyatı" yapmadığını ifade eden Mahzuni, halkın yaşantısını, sıkıntılarını, inançlarını, değer yargılarını, köy ve kent hayatını en ince bir duyarlılıkla dile getirmiştir. Ancak yine de o, gelenekçi âşıklar gibi ozanlık ağacının köklerinden beslenmiş ve meyvelerini bu besinden üretmiştir. Kendinden önce yaşamış olan ozanlardan etkilenmiş ve onların izlediği yolu izlemiştir. Halkın örf, adet ve inançlarını bir ozan olarak bir ayna gibi şiirlerine yansıtan Mahzuni, aynı zamanda bir kültür aktarıcısıdır. Onun şiirlerinde âşık şiirinin şekle ait hususiyetlerini bulabildiğimiz gibi âşıklık geleneğinin birçok özelliklerini de bulmak mümkündür.

Edebî eseri oluşturan yazarın/şairin mutlaka bir dünya görüşü veya ideolojisi vardır ve bunu da eserine yansıtır. Âşık Mahzuni Şerif 1960'lı yıllarda tanıştığı çevrelerden etkilenmiş 1970'li yıllara kadar şiirlerini bu anlayış içerisinde oluşturmuştur. Süleyman Zaman'a göre Mahzuni devrimcidir ve serbest ölçüyle yazmış olduğu şiirlerde; Marksist ve toplumcu edebiyat anlayışıyla eserler üreten Nazım Hikmet, Ahmet Arif, Enver Gökçe ve Hasan Hüseyin Korkmazgil gibi şairlerden etkilenmiştir (Yüz yüze görüşme, 05.09.2011). O, serbest ölçüyle yazdığı şiirlerde Marksist ideolojiden etkilense de hece vezniyle yazmış olduğu

şairlerinin tasavvufî yanı ağır basar. Mahzuni'nin Marksist ideoloji ile ilgisi “halkçı düşünce” temeline dayanır. Ancak bütün bu değerlendirmelere rağmen onun toplumcu sanat anlayışını Marksist ideolojiye bağlamak, ona karşı bir haksızlık olsa gerektir. O, bu toplumcu duruşunu; Marksist ideolojiden ziyade, beslendiği kaynak olan Alevi-Bektaşî kültürünün haksızlığa ve zulme karşı direnme anlayışına bağlamak yerinde olacaktır. Bunun da en önemli delili, ozanın son dönemlerinde kendi geleneğine ve tasavvuf anlayışına yönelme eğilimi göstermiş olmasıdır.

Mahzuni'ye göre ozanın gerçek işlevi; toplumu uyarmak, toplumsal çelişkileri haykırmak, protesto etmektir. Şüphesiz Mahzuni'nin sanat gücü gelenekten gelmektedir. Bu güç; geleneksel kalıplara dökülmüş sözün ve üç telli sazın gücüdür. Aynı araçları diğer ozanlar da kullanmasına rağmen burada; “yeni (tip) ozan”ın nitelikleri ortaya çıkmaktadır. Halkın düşüncelerini, duygularını ve özlemlerini dosdoğru, apaçık, korkmadan söyleyebilmek, gerçek ozanın özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır (Yağız, 1975: 82).

2. Alevilik ve Bektaşilik

Alevî; İmam Ali'ye ve onun soyuna bağlı olup, onların yolunu süren kişilere denir. (Doğan, 1998: 19) Alevî teriminin ortaya çıkış nedeni ve bu terimin kullanıldığı ilk alan, Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan halifelikle ilgili siyasî tartışmalardır. Alevîlik; üçüncü halife Hz. Osman'ın öldürülmesiyle şiddetlenen ve ilk Müslümanlar arasında ayrışma sebebi olan bu siyasî çekişmeler sürecinde halifelik konusunda Ali tarafını tutan siyasî topluluğu ifade etmektedir (Yazıcı, 2011: 55).

Bilimsel açıdan “Alevî” sözcüğünü hatalı bulan Melikoff, Alevîlerin tarihteki asıl adının Kızılbaş olduğunu savunur ve kırmızı bir serpuş giydikleri için bu adı aldıklarını belirtir. Yazara göre Kızılbaş deyiminin yerini Alevî sözcüğüne bırakmış olmasının sebebi; Kızılbaş sözü yüzyıllar içinde küçültücü bir anlam kaymasına uğramış ve Celalî ayaklanmasıyla dinî-sosyal bir başkaldırı hareketi hüviyeti kazanmıştır. Bundan sonra da bu kelime, “dinsiz âsi” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. (Melikoff, 2009: 33-34) 19. Yüzyılın sonlarından itibaren “Kızılbaş” teriminin yerini Alevîlik-Bektaşîlik almıştır. Türkiye'deki Alevîlik-Bektaşîlik Türk kültür temeline dayalı “Türk'e özgü” bir anlayıştır ve hem İran Alevîliğinden hem de Arap Alevîliğinden farklıdır. Bu oluşum Türklerin İslam öncesinden getirdiği motifler ile İslam anlayışının sentezidir. (Küçük, A.ve Küçük, M. 2009: 153) Bu noktada Ahmet Yesevî'nin İslam ile Türklüğe ait bazı

unsurları birleştirerek/bütünleştirerek “Türk İslam Anlayışı”nı oluşturduğu söylenebilir.

Mehmet Yaman, Aleviliği İslam’ın özgün bir ekolü olarak kabul eder. Yazara göre; İslam’da Allah’ın birliğine ve Hz. Muhammed’in peygamberliğine inanmak ve aynı zamanda diğer peygamberlere, kutsal kitaplara, meleklerle, ahret gününe inanmak esastır. (Yaman, 2011: 21) Süleyman Zaman Aleviliğin dinsel-siyasal ve kültürel bir olgu olduğuna dikkat çekerek belli başlı dört kaynağı olduğunu söyler. Bu kaynakların birincisi; Ehlibeyt kaynağı, ikincisi; bâtnî, tasavvufî kaynak, üçüncüsü; kültürel (heterodoksi) kaynak, dördüncüsü ise; siyasi kaynaktır. Yazara göre ancak bu dört kaynağı bir arada düşünerek Alevilik gerçeği anlaşılabilir (2005: 100).

Alevilik ile Bektaşilik aynı anlama gelmekle beraber aralarında bazı farklar vardır. Hacı Bektaş Veli’nin yolunu süren, onun felsefesini yürütenlere de Bektaşî denir. Alevilik daha çok kırsal kesimde, köylü insanlar arasında yayılırken, Bektaşilik daha çok şehirlerde örgütlenmiştir. Bektaşilik, Hacı Bektaş’tan sonra 13. yüzyıldan itibaren kurulmuştur. Balım Sultan, Hacı Bektaş Dergâhı’nın kurumsallaşmasını sağlayan en önemli isimlerdendir. On iki imam anlayışı onunla “öğretiye” girer. Ayrıca Balım Sultan, dergâhın “ikinci piri” hatta asıl kurucusu olarak da kabul edilmektedir (Saraç, 2011: 39-40). Bektaşiliğin kurallarını açıklığa kavuşturmuş olan Balım Sultan çağın koşullarına uygun reformlar yapmıştır. Onun döneminde ayin ve erkânda bazı yenilikler yapılmış, tekkelerin iç teşkilatı daha düzenli bir hale sokulmuş ve tarikatın bel kemiği mahiyetinde mücerred dervişler yetiştirilmiştir (Fırlı, 2006: 164).

3. Âşık Mahzuni’nin Şiirlerinde Alevilik-Bektaşilik Öğretisinin Yansımaları

Alevi geleneği son yıllarda modern tarzdaki örgütlenmesinin de etkisiyle, yazılı kültüre doğru yönelmekle birlikte asıl olarak sözlüdür. Yazılı kültürden yoksun olmanın sebeplerinden biri; “kaç ve göç” iken, diğeri de “yasak” olmanın getirdiği “sır”dır. Bunların dışında, bu gerekçelere rağmen ortaya çıkan eserler ya yok edilmiş ya da onlara el konulmuştur. Yazılı olmayan ve sözlü kültürle beslenen Alevilik, iki ana kanaldan akarak bugüne gelmiştir. Alevilik; dedelerin anlatımında, ozanların deyişlerinde ve şiirlerinde hayat bulmuş, bugüne taşınmıştır (Necdet Saraç, “Bir Halk Bilgesi”, Birgün Gazetesi, 20.05.2005). Âşık

Veysel, Davut Sularî ve Mahzuni Şerif gibi Alevi-Bektaşî meşrebine bağlı ozanlar; şiirlerinde tasavvuf ve bâtinî felsefeyi öne çıkarmaları, Alevilik inanç ve değerlerini yaşatmaları, dünya görüşlerini gizemli söz ve sembollerle geleceğe aktarmaları bağlamında bir kültür aktarıcılığı işlevi görürler.

Cem'i yöneten Dede ve Pîr gibi Alevi rehberleri, toplumsal hayatta kadı ve uzlaştırıcı rolünü üstlenerek, hukukî sorunları çözmüşlerdir (Subaşı, 2010: 95). Aleviler tarih boyunca Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Sünnî kadılara gitmemişler, hukukî sorunlarını kendi içlerinde Rehber, Pir, Mürşid yargıçlığında çözmüşlerdir (Onarlı, 2006: 87). Dedelerin Hz. Muhammed'in soyundan geldikleri kabul edilmektedir ve dedelik kurumunun soydan bir sonraki kuşağa geçtiği kabul edilmektedir. Dedelik kurumunun; İslamiyet'i kabul etmeden önceki Orta Asya Türk kültüründe görülen kopuzu ile çalıp söyleyen Şaman, Baksı ve Kam'ın, İslamiyet'in etkisiyle birlikte dönüşüm geçirmesi sonucu oluştuğu söylenebilir. Alevilik; "dedelik, musahiplik ve dar" kurumuyla günümüze kadar sürekliliğini sağlamıştır. Toplumu aydınlatıp yönlendiren, anlaşmazlıkları gidererek dargın insanları barıştıran dedeler, yaptırım gücü olan birer yol önderi/manevi önder olarak kabul edilmişlerdir (Yıldız, 2004: 330).

Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe ozanların deyiş, nefes ve duaz-imam gibi şiir türlerinde Alevilik inancının temel taşlarını buluruz. Düvaz-ı imam şiirlerinde On iki imam kültü işlenir. Bu şiirlerde On İki İmam'ların adları geçmektedir. Ayrıca Alevi-Bektaşî Edebiyatında Hz. Ali'nin cenk öykülerini, dedelerin her zaman yanlarında taşıdıkları, özellikle ibadetler konusunda başvuru kitapları olarak bilinen; İmam Cafer Buyruğu, Kumruname ve Hüsniye adlı yazılı eserler başvuru kaynakları olmuştur (Erseven, 2006: 74).

Âşık Mahzuni Şerif de bir zâkirdir ve Aleviliğe ait yol ve erkânı Cem ortamında zâkirlik yaparak öğrenmiştir. Anadolu Aleviliğinde Cem'lerde saz ile deyiş söyleyen, düvaz söyleyen âşıklara zâkir denir. Zâkirler cem törenlerinde Ehl-i Beyt sevgisini terennüm eden öğüt verici deyişler okurlar. Anadolu Aleviliği, âşıklık geleneği ile kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Zâkir olmak isteyenlerin bir musahibi olması ve ayrıca "eline-diline-beline" ahlakî ilkesine uyacağına söz vermesi gerekir. Cem'lerde birden fazla iki ya da üç zâkir olabilir. Zâkirler, deyişlerin son dördlüğünde mahlasını söylediğinde Cem'e katılanlar ellerinin işaret parmaklarını niyaz ederek göğsüne

götürürler. Zâkir Cem’de Dede’nin anlattığı konuya göre deyiş çalar. Dede, İmam Ali’den muhabbet ediyorsa, Zâkir de İmam Ali hakkında deyiş söyler. Dede öğüt veriyor ve nasihatte bulunuyorsa, zâkir de nasihat niteliğinde deyişler okur. Zâkir bir Cem’de üç deyiş bir düvaz söyler (Doğan, 1998: 140-144).

Alevilik kültüründen beslenen Âşık Mahzuni Şerif’in şiirleri Alevilik ve Bektaşilik unsurlarıyla örülmüştür. Ozanın şiirleri bu kültürün gelecek nesillere aktarılması bağlamında önemli bir işlev görmektedir. Zira kapalı bir toplum olma özelliği gösteren Alevilik-Bektaşiliğin yazılı olarak değil sözlü olarak âşıklar ve dedeler tarafından günümüze aktarıldığı göz önüne alındığında Âşık Mahzuni Şerif’in şiirlerinde Alevilik-Bektaşilik kültürünün kodlarını ve yüzyıllardır bu kültürü ayakta tutan öğretiyi bulmak mümkündür. Onun şiirlerinde; Hz. Ali, Hz. Hüseyin, on iki imam, Hacı Bektaş Veli sevgisini; “eline, diline, beline sahip olmak”, “dört kapı kırk makam”, “cem”, “semah”, “musahiplik”, “düşkün olmak”, “mehdi inancı”, “güruh-u naci”, “nefes”, “dövaz-ı imam”, “turna motifi” ve “şekil/don değiştirme motifi” gibi geleneği ayakta tutan unsurları bulabiliriz.

3.1 Hz. Ali

Hz. Muhammed’in amcası Ebu Talib’in oğlu olan Hz. Ali, aynı zamanda damadıdır. Hz. Ali, ilk çocuk müslümanlardandır. Peygamber, Mekke’den Medine’ye hicret ederken yatağına o yatmıştır. Peygamberin soyu, Hz. Ali’nin çocukları Hasan ve Hüseyin’den devam etmiştir. Ucu çatal Zülfikar adlı kılıç ona aittir. Hz. Ali için Hz. Muhammed, “Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır” buyurmuştur.

Hz. Ali on iki imamdan birincisidir. Şiirlerinde sıkça Hz. Ali sevgisine yer veren Âşık Mahzuni Hz. Ali’yi derdinin dermanı olarak görür. Ali gibi ulu bir kişilikle bütünleşmek, onun taşıdığı erdeme ulaşmak ozan için asıl amaçtır:

Gel benim derdim dermanı

Oniki imam Ali Ali

Dünyada canımın canı

Oniki imam Ali Ali (Zaman, 1997: 249)

Bir dörtlükte Hz. Ali’nin Hayber’i fethederek göstermiş olduğu kahramanlık övülür:

Selman’a nergisi veren

Kulunun defterin düren

Hayber kapısını kıran

Oniki imam Ali Ali (Zaman, 1997: 249)

Âşık Mahzuni Şerif, şiirinde Hz. Ali'ye “şahım” diye hitap ederek onu şöyle tasvir eder:

Bugün ben şahımı gördüm

Bir elinde Zülfükar var

Tane tane dökülüyor

Dillerinde kehribar var

Vay vay vay vay (Zaman, 1997: 379)

Hz. Ali için velilerin şahı anlamında “Şah-ı Vilayet” tabirini kullanır; onu dertlerinin, sıkıntılarının, ihtiyaçlarını kiblesi olarak görür ve ondan yardım bekler:

“Şah-ı Vilayet”sin gümanım mı var

Şad olup gülecek zamanım mı var

Senden özge Dinî m imanım mı var

Hacet kıblem azm-ü râhım ya Ali (Aktaş, 2006: 78)

Şah-ı Merdan olarak adlandırılan Hz. Ali, Âşık Mahzuni'nin şiirinde bir kurtarıcı (Mehdi) olarak görülür ve ondan yardım beklenir:

Dermanım mı kaldı, yol bekleyecek?

Neredesin Şah-ı Merdan gel yetiş

Münkirin hakkından kimler gelecek

Neredesin Şah-ı Merdan gel yetiş. (Zaman, 1997: 453)

Bir dörtlükte Mahzuni, Hz. Hüseyin'i şehit eden Yezit'i tarihî kişiliğinin dışına çıkararak kötülüğün simgesi olarak görür. Ozana göre herkesin Yezit'i kendi özünde olduğu gibi Şah-ı Merdan'ı da kendi özündedir. Buradan şu sonucu çıkarmak mümkündür. Yezit; zulmün, kötülüğün, zalimliğin, Şah-ı Merdan (Hz. Ali) ise; iyiliğin, erdemin, kahramanlığın ve kurtarıcılığın simgesidir:

Dünya yoktur Mahzuni'nin gözünde

Kişinin belası dilde sözünde

Herkesin Yezid'i kendi özünde

Ol Şah-ı Merdan'ı sen sende ara (Zaman, 1997: 129)

3.2 Hz. Hüseyin

Hız. Hüseyin, Hız. Ali ve Fatıma'nın ikinci çocuklarıdır. Muaviye ölünce oğlu Yezit'i halife tayin etmiştir. Yezit, Hız. Hüseyin'den kendisine biat etmesini isteyince Hüseyin bunu kabul etmemiş ve Küfe şehrinde aldığı davetler üzerine onların biatlerini almak üzere yola çıkmıştır. Kerbela denilen yerde Yezit'in askerleri tarafından etrafı çevrilen Hız. Hüseyin, beraberinde bulunan yetmiş iki kişiyle beraber Muharrem ayının onuncu günü, yani aşure gününde şehit edilmiştir. Bu yüzden her yıl bu günde; Hız. Hüseyin rahmet ve dualarla anılır, onun matemi tutulur. Yezit ise lanetle anılır. (Doğan, 1998: 39) Hız. Muhammed, mübarek torunları Hasan ve Hüseyin'i çok severlerdi. Fırsat buldukça onlarla şakalaşır, gönüllerini hoş tutardı. "Onlar dünyada benim iki demet reyhanımdır" buyurarak onlara "oğullarım" diye hitap ederlerdi. "Onları sevenler cennetliktir, onlara buğzedenlerse cehennemliktir" ve "Hasan ve Hüseyin cennet gençlerinin efendileridir, ulularıdır" buyuran Hız. Muhammed, her ikisini de omuzlarında taşır, bağrılarına basar, öpüp koklar, namazda bile onların kendileriyle oynamalarına, sırtlarına çıkmalarına izin verirlerdi. (Ünlü, 2008: 56) "Hız. Hüseyin doğunca Resûl-i Ekrem, onu kucaklarına alıp ağlamışlar, Umeys kızı Esmâ, ağlayışlarının sebebini sorunca, "Azgın bir tâife, onu öldürecek onlar şefâatime nâil olamazlar" buyurmuşlar ve bunu Fâtıma'ya haber vermemesini söylemişlerdir. (Gölpınarlı, 2005: 62) Alevilikte Hız. Hüseyin'in şehit edildiği Muharrem ayı, "matem ayı" olarak kabul edilmektedir. Alevi topluluklarda Muharrem ayında daha çok bireylerin inançlarına bağlılıklarını yenilemelerine imkân tanıyan ritüellere öncelik verilmektedir. Yine bu ayda Alevilikte, 12 gün Muharrem orucu tutulur. Bu orucun amacı, Kerbela şehitlerinin yaşadıklarını hissetmektir (Yazıcı, 2011: 316).

Hız. Hüseyin, Kerbela'da su bile içilmesine müsaade edilmeden vahşice katledilmiştir. Hız. Hüseyin, Âşık Mahzuni'nin şiirinde "mazlumların şahı" olarak sembolleşmiştir:

Şah Hüseyin mazlumların şahısın

Gönüllerin hünkârısın güzellerin mahısın

Kerbela'ya düşenlerin ezeli ervahısın

Merdan Ali yadigâr evliyasın dost Hüseyin.

Mustafa'nın gözü nuru Fatıma'nın canları

Ey kanlar içinde uyuyan ulular sultanları (Aktaş, 2006: 76)

Hız. Hüseyin ile Kerbela Vak'ası, Alevilik inancının formüle edilmesinde ve yaşatılmasında birbirlerini tamamlayan ana dinamik güç işlevine sahiptirler. (Yazıcı, 2011: 311) Bir dörtlükte ise, "Hüseyin'e bir damla yaş / Yedi çölü sulandırır" ifadeleriyle Hız. Hüseyin için yüzyıllardır tutulan mateme ve akıtılan gözyaşına dikkat çekilerek mübalağa sanatı kullanılmıştır. Şiirdeki "çöl", hem susuzluğu hem de kuraklığı simgeler. Ayrıca yalnızlığı ve ıssızlığı da çağrıştıran "çöl" imgesi, hüznün ve gözyaşının simgeleştiği "Kerbela" ile birlikte Alevilik inancında çok önemli bir yer tutmaktadır:

Yiğit ol nefsinle savaş

Bu dünyada olma gallaş

Hüseyin'e bir damla yaş

Yedi çölü sulandırır (Zaman, 1997: 247)

Hız. Hüseyin ve ailesi, Kerbela çölünde yalnız, savunmasız ve susuz bırakılmış, acımadan katledilmişlerdir. Âşık Mahzuni, Hız. Hüseyin'i ve beraberindekileri şehit edenlere seslenerek bu durum hakkında üzüntüsünü ve tepkisini şöyle ortaya koyar.

Haymegâhı Hüseyin'i utanmadan bastınız

Evladı Ali'ye acımayıp yavrusunu kestiniz

Hangi rüzgârda bu adet böyle cahil estiniz

Gelin görün gönlümüze böyle bir saba yazar (Aktaş, 2006: 75)

3.3 On İki İmam

On iki imam sırasıyla; İmam Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin, İmam Zeynel Abidin, İmam Muhammed Bakır, İmam Cafer-i-Sadık, İmam Musa Kazım, İmam Ali Rıza, İmam Muhammed Taki, İmam Aliyy'ün-Nakıy, İmam Hasan el-Askerî, İmam Muhammed B. Hasan el-Mehdi'dir. On iki imam inancı Hız. Muhammed'in Ehl-i Beyt'inin ve bu soydan gelenlerin diğer insanlardan farklı olduğunu savunan ve bunu bir inanç olarak temellendiren anlayıştır. Bu inanca göre, peygamberlik geleneği sona erdiğinden, son peygamberin soyundan gelenlerin bu geleneği sürdürme görevleri vardır. Bundan dolayı da, Hız. Muhammed'in Ehl-i Beyt'i ve bu soydan gelenler diğer insanlardan farklı ve üstündürler (Yazıcı, 2011: 339).

Oniki İmam, Alevi ozanların deyişlerinde en çok işlenen konuların başında gelmektedir. Oniki imamdan söz eden şiirlere “Düvaz-deh İmam” yahut “Düvazıııam” adı verilir ve kısaca “Düvaz” olarak adlandırılır. Bektaşî edebiyatında On İki İmam’dan söz eden bir tür doğmuştur. Deyişlerde/nefeslerde olduğu gibi Gülbanglarda da ibadetin asıl ögesi olarak On İki İmam’ın mutlaka adı anılmaktadır (Yazıcı, 2011: 344-345)

Alevi bir ozan olan Âşık Mahzuni On İki İmam’ın hak olduğuna inanır. On İki İmam’a inanmak, Alevi olmanın bir gereğidir.

On iki imamı haktır

Benden layık imam yoktur

Aleviyim diyen çoktur

Ben alevi olamam ki

Olsam da bilemem ki (Zaman, 1997: 144)

İmam Zeynel Abidin’in “gül katresi” olarak nitelendiren Âşık Mahzuni, ondan bir katre alıp manevi bir etkiyle kendisini ummanı bulmaya adanmıştır:

Gülüm katreyi Zeynel’den

Bir katre almaya geldim

akıp çaylarından

geldim (Zaman, 1997: 186)

Akıp

Ummanı bulmaya

Mahzuni, bakışından çok etkilendiği hilal kaşlı sekizinci İmam; İmam Rıza’ya seslenerek ondan yarasına, derdine çare bulmasını ister.“ Gel bana bir tabip ol İmam Rıza” diyerek onu derdine derman bulacak bir tabip olarak görür:

Yanmışım sultanım hilal kaşına

Gel buna bir çare bul “İmam Rıza”

Dünya kurban o bakışına

Gel bana bir tabip ol “İmam Rıza” (Zaman, 1997: 345)

3.4 Hacı Bektaş-ı Veli

Hacı Bektaş-ı Veli Bektaşilik tarikatının kurucusudur. Makâlât, Besmele Tefsiri, Fatiha Tefsiri gibi eserleri vardır. Esat Korkmaz, Bektaşiliğin; Osmanlı İmparatorluğu’nun her yöresinde, özellikle Anadolu ve Balkanlar’da hızla

yayıldığını, Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında giderek Yeniçeri Ocağı'nın yarı-resmi tarikatı durumuna geldiğini söyler (2005: 129). Bektaşiliğin ikinci kurucusu ise Balım Sultan'dır. Balım Sultan tarikatın ayin ve erkânında yenilikler yaparak dünyayla ilgisini kesmiş mücerret dervişler örgütünü kurmuştur. Bu yorum ve düzenlemelerden sonra Bektaşilik Çelebiyan (Çelebiler) ve Babagan (Babalar) kolu olmak üzere iki ana kola ayrılmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli soyundan geldiklerini savunan ve kendilerine “bel evladı” adını veren Çelebiyan kolu, kırsal yerleşim alanlarında örgütlenirken, pirin yolunu izlediklerini savunan kendilerine “yol evladı” adını veren Babagan kolu kentlerde örgütlenmiştir. (Korkmaz, 2005: 129) Hacı Bektaş-ı Veli ümitsizliğe düşenlere ümit vermiş, insanlar arasında birlik ve kardeşlik ruhunu yerleştirmiştir. O insanlar arasında; “Bir olalım, iri olalım, diri olalım” ilkesiyle birlik fikrini, “Eline, beline, diline sahip ol” düşüncesiyle de sosyal ve ahlakî faziletleri hâkim kılmak için çalışmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli Allah'a ulaşmak için; “Dört Kapı ve Kırk Makam” inancını ortaya koymuştur (Küçük, A. ve Küçük, M. 2009: 130).

Hacı Bektaş Veli'yi piri olarak kabul eden, onun yolundan giden aynı zamanda da öldükten sonra onun yanına gömülmeyi vasiyet eden Âşık Mahzuni Şerif'in mezarı bugün Nevşehir'in Hacı Bektaş ilçesinde pirinin türbesinin yanındadır. Alevi-Bektaşî kültüründen geldiğini ve sanatını oluşturmada bu kültürün önemli bir etkisinin olduğunu söyleyen ozan, şiirlerinde Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'yi çokça dile getirmektedir ve onu “dost” olarak nitelendirmektedir:

Sensiz bu dünyanın tadı olur mu?

Adı güzel Hacı Bektaş-ı Veli dost

Seni bilmeyenler Hakk'ı bilir mi?

Adı güzel Hacı Bektaş-ı Veli dost

Ulu dost Canım dost (Zaman, 1997: 302)

Ozan Hacı Bektaş-ı Veli'yi yarasının dermanı olarak görür. Onun yarası maddi bir yara değil, manevi bir yaradır. Yani; Pir'inin yolundan uzaklaşan ozan, bu durumdan dolayı ızdırap çekmekte ve derdinin dermanını pirinde aramaktadır:

Mahzuni Şerifim yağım esilmez

Buna dünya derler Hakk'a küsülmez

Yarem ağır, yara derin, umut kesilmez

Hacı Bektaş gibi pire gidelim. (Zaman, 1997: 488)

3.5 Eline, Diline, Beline Sahip Olmak

Alevilikte ahlakî bir öğreti olan “eline-diline-beline sahip olmak” ilkesi, insanın yaşamı boyunca uyması gereken bir ahlakî kuraldır. Bu kaidelere uymayan kişiler “düşkün” ilan edilir ve toplum tarafından dışlanır. Suçluya; Tevbîh (Paylama), İhtar (Uyarı), bir süre törenlere alınmama, bir yere seyahate çıkma (Seyahat verme) gibi manevi cezalar verilebilir ya da para cezası, dayak vb. cezalar uygulanabilir (Fığlalı, 2006: 304). Görgü cemlerinde “Talip”in beline bağlanan “Tığbend” kuşağına üç düğüm atılır. Bu düğümlerin anlamı, “Allah-Muhammed-Ali”yi simgelediği gibi “eline-diline-beline sahip olmak” ilkesini de ifade eder (Yaman, 2011: 268). Aynı zamanda bu ilke “kâmil insan” olmanın da bir gereğidir. İnsanı hayvandan ayıran en önemli özellikler; “irade ve akıl”dır. Bu özellikler insana iyi ve kötüyü birbirinden ayırt etmesini sağlar. İnsan bu yetisini doğru kullanarak kâmil bir insan makamına ulaşacağı gibi hayvandan daha aşağı bir mertebeye de düşebilir. İslam’a göre insan; “eşref-i mahlûkât” (yaratılmışların en şerefli)dir. Ancak insan yaptığı amellerine göre alt mertebe ile üst mertebe arasında yerini alır.

Cem’lerde Musahiplere Alevilik öğretisinde çok önemli bir yeri olan “eline-diline-beline sahip olmak” ahlakî kuralına uymaları öğütlenir. Bu kurallara uymamanın bir sonucu olarak da Alevi toplumunda; hırsızlık, haksızlık, saygısızlık ve buna benzer suçlar çok az görülür. Ahlak kaidelerine uymayan kişilere toplum tarafından çeşitli yaptırımlar uygulanır (Yaman, 2011: 222). Bu ahlakî öğretinin Ön Asya dinlerine özgü bir yasak düzeni olduğu ve Aleviliğe Manihaizm’den geçtiğini düşünenler de mevcuttur (Bozkurt, 2005: 98).

Mahzuni “Ben Alevi Olamam ki” adlı şiirinde Alevi olan bir kişinin özelliklerini şöyle ifade etmektedir:

Eline sahip olmalı

Dilinde kendin bilmeli

Beline gemler vurmali

Ben Alevi olamam ki

Olsam da bilemem ki (Zaman, 1997: 144)

Bektaşiliğin kurucuları; Hacı Bektaş-ı Veli ve Balım Sultan gibi pirlerin ardından “eline-diline-beline” sahip olanların ağladığını ifade eden ozan, ölümün insan için kaçınılmaz bir son olduğuna da dikkat çeker:

Der Mahzuni kimler gerçekten ağlar

Eline beline sahip olanlar

Balım Sultan gibi gül yüzlü canlar

Hacı-Bektaş gibi velilerin nice oldu (Zaman, 1997: 411)

3.6 Dört Kapı Kırk Makam

Alevilikte dört kapı; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat’tir. Dört kapı, Alevilikte insanın ruhi olgunluğunun merhalelerini göstermektedir. Her kapı birbirini tamamlar. (Fırlı, 2006: 240) Dört kapı kırk makam Kuran’a göre yaşam biçimidir ve her müslümanın yaşarken geçirmesi gereken evreleri ifade eder (Doğan, 1998: 97). Kırk makam ise; bu makamların içinde bulunan inanç esaslarıdır. Her kapıda on adet inanç esası vardır ve bunları toplamı kırk adet makamı oluşturur. Dört kapı ve kırk makam şunlardır:

“Şeriat: 1. İman etmek, 2. İlim öğrenmek, 3. İbadet etmek, 4. Haramdan uzaklaşmak, 5. Ailesine faydalı olmak, 6. Çevreye zarar vermemek, 7. Peygamber’in emirlerine uymak, 8. Şefkatli olmak, 9. Temizliğe dikkat etmek, 10. Özünü fakir görmek.

Tarikat: 1. Tövbe etmek, 2. Mürşit’in isteğine, öğütlerine uymak, 3. Temiz giyinmek 4.İyilik yolunda savaşmak, 5. Hizmet etmeyi sevmek, 6. Haksızlıktan korkmak 7. Ümitsizliğe düşmemek, 8. İbret almak, 9. Nimet dağıtmak, 10. Özünü fakir görmek.

Marifet: 1. Edep (Eline-diline-beline sahip olmak), 2. Mâsivâ’dan (Tanrı’dan başka her şeyden) tecerrüd (bencillik, kin, garezden uzak durmak), 3. Perhiz-kârlık, 4. Sabır ve kanaat, 5. Hayâ (utanma), 6. Cömertlik, 7. İlim, 8. Hoşgörü, 9. Özünü bilmek, 10. Ariflik.

Hakikat: 1. Tevazu (alçak gönüllü olmak), 2. Kimsenin ayıbını görmemek, 3. Yapabileceği hiçbir iyiliği esirgememek, 4. Allah’ın yarattığını sevmek, 5. Tüm insanları bir görmek, 6. Birliğe yönelmek ve yöneltmek, 7. Gerçeği gizlememek, 8.

Mana'yı bilmek, 9. Sırrı öğrenmek, 10. Allah'ın varlığına ulaşmak.” (Yaman, 2011: 265)

Âşık Mahzuni Şerif, şiirinde dört kapı kırk makam haktır diyenlere seslenerek, bunu söylemek yerine uygulamanın önemli olduğunu vurgular. Ozana göre bu yola girmenin ölçüsü Hakk yolunda baş vermektir:

Dört kapı kırk makam haktır diyenler

Kırkıdan birine girsin görelim

Hak'tan gayrı nesne yoktur diyenler

Hak yolunda başın versin görelim (Zaman, 1997: 189)

3.7 Cem/Cem Evi

Yanımda bir nur ışılar

Nura gark olur kişiler

Cem

olunca Bektaşiler

Kıyl u kale düştü (Zaman, 1997: 157)

Ali'ye gönül verip cem evine girenler doğruluk için başlarını verecek kadar fedakâr insanlardır. Ancak böyle insanlara küslük yakışmaz:

Ali deyip cem evine girenler

Bir doğruya, nice başlar verenler

Küskün olmak kötü şeydir erenler

Barışmanın acelesi ne güzel (Şerif, 1995: 44)

3.8 Semah

Semah; aslı Arapça kökenli bir sözcük olup “işitmek, uçmak, gökyüzü” gibi anlamlara gelmektedir. Bu sözcük kelime olarak; müzik ezgilerini dinlemek, vecde gelip devinmek, kendinden geçip oynamak, dönmek demektir. Alevi-Bektaşî inancına göre semahların doğuşu Kırklar Cemi'ne dayanır. Hz. Muhammed, Mîrâc'a çıkarken Hz. Ali'nin de katıldığı Kırklar Meclisi'ne uğrar. Burada Hz. Muhammed'e bir tabak içinde üzüm tanesi sunulur, O da bu üzüm tanesini ezerek çıkardığı suyu Kırklar Meclisi'nde bulunanlara sunar. Üzüm suyunu içenler esrik olurlar ve bu sarhoşluğun etkisiyle semaha kalkarlar (Erseven, 2006: 75-76).

Âşık Mahzuni “Semah” adlı şiirinde Hızır’a şöyle seslenir:

Dem dem dem dem Ali demi
Erenler sürüyor erkânı yolu
Ya Hızır, ya Hızır, ya Hızır
Dem Ali dem dem
Hey erenler bir gül açmış Hicaz’dan
Yaprağı Muhammed, dehası Ali
Gönül demden gezer, aşk ile nazdan
Menzili Muhammed, pevazı Ali
Ya Hızır, ya Hızır, ya Hızır
Dem dem dem, Ali dem
Tadına doymadım yeşil donunun
Vuran bağlarının gonca gülünün
Erenler yolunda Allah çölünün
Mecnun’u Muhammed, Leyla’sı
Ali Dem dem dem dem Ali dem dem
Çark eyle çark eyle
Semah erenlerindir
Doğru görenlerindir
Bu yola eğri girmez
Hak’ka girenlerindir (Zaman, 1997: 441)

3.9 İkrar Vermek/İkrar Cemi

İkrar vermek, Alevilikte, yola girerken tarikat kurallarına uymaya söz vermek demektir. Bu ikrar bir anlamda; Allah’ın birliğine, Ehli Beyt’e ve o soydan gelen Oniki İmam’a verilen biattır (Aslandoğan, 2009: 309). Tarikata yeni giren birisi için ilk tören İkrar cemi törenidir. Bu yola girmek için bu tören mecburidir. Yola girmek isteyen kişiye “Talip” denir. Talip yola girmek için kendisine bir rehber bulur ve yapılması gerekenleri ondan öğrenir. Rehber, Talip’in bu isteğini mürşit konumundaki Dede’ye ya da Baba’ya bildirir. Yapılan cem töreniyle Talip bu yola girmiş olur (Korkmaz, 2005: 342). Âşık Mahzuni ikrar alıp, ikrar vermenin önemini şiirinde şöyle ifade eder:

Kamil meclisinde derin ol derin
Seni değıştirmez bir tek aferin
Başın kesilse de serin ol serin
İkrar alıp ikrar vermesi güzel (Zaman, 1997:196)

3.10 Düşkün Olmak

Alevilik inanç ve ilkelerinin dışına çıkan kişiler “düşkün” (suçlu) ilan edilir. “Düşkünlük”, bir ahlakî yaptırım sistemidir. Düşkün olanlarla kimse konuşmaz, alış-veriş yapmaz ve toplum tarafından dışlanır. Düşkünlük, Alevi-Bektaşî geleneğinin en önemli kurumlarından biridir. Bu kurum, toplumdaki ahlaki değerlerin korunması amacıyla gerekli yaptırımları ortaya koyar ve bunların uygulanışını düzenler. Bu yönüyle sosyal kontrolü ve grup içi denetimi sağlayan düşkünlük kurumu toplumun huzur içinde yaşamasını hedefler (Yıldız, 2004: 234).

Âşık Mahzuni bir şiirinde düşkün olduğunu, kendisinin ateş ve tığ ile şişlenmesini, başındaki sevda denilen yaman bir beladan dolayı dostlarından kendisini yalnız bırakmalarını ister:

Ah neyleyim düşkün oldum dünyada
Ateşle tığ ile şişleyin beni
Sevda dedikleri yaman belaymış
Gelmeyin yanıma boşlayın beni (Zaman, 1997: 208)

3.11 Güruh-u Nâci

Kurtulmuş olan topluluk, seçilmiş topluluk anlamına gelen Güruh-u Nâci; Alevilik inanç sistemine göre Ehl-i Beyt tarafından seçildiklerine ve inançlarının kaynağının doğrudan Ehl-i Beyt olduğuna inanmaktadırlar. “En doğru yolun yolcuları” olmakla övünen bu topluluk; Hz. Muhammet’in “Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, hepsi de cehennemliktir. Ancak bir bölüğü kurtulmuştur, cennet

onlarıdır.” dediğini savunarak bu topluluğun kendileri olduklarını düşünmektedirler (Yazıcı, 2011: 168-173). Bu inanç sistemi Alevi bir ozan olan Âşık Mahzuni’nin şiirine de yansımıştır. Ozan, Gürûh-u Nâci’den (kurtulmuş topluluk) olduğunu herkese ilan eder:

Şu âlemler bilsinler ki biz Gürûh-u Nâci’yiz
Cümle evliyanın burcu Âdem Havva’dan geldim
Ol cennette ilk haramı bilerek yedim şükür
Sevdayı cennette tattım, kendim Tuğba’dan geldim (Zaman, 1997: 510)

3.12 Mehdi İnancı

Şii inancında kıyametten önce adaleti sağlamak ve kurtarıcı olarak çıkacağına inanılan on birinci İmam Hasan Askeri’nin oğlu olan on ikinci İmam Muhammet Mehdi’nin tekrar döneceğine inanılmaktadır. Bu düşünce Alevilik inancına Şiilik’ten geçmiştir. Mehdi inancını Âşık Mahzuni’nin şiirlerinde de görürüz. Bir dörtlükte bir gün Mehdi babanın geleceği ve davul çalacağı şöyle dizlere dökülmüştür:

Hakk’ın yatağıdır hor görme kulu
Hakk’a gıyas etme akçeyi pulu
Bir gün çalar Mehdi baba davulu
Mahzuni Şerif’im oyuna kalkar (Zaman, 1997: 255)

Bir Mehdi (kurtarıcı) beklemek insanları tembelliğe sevk etmektedir. Bu durum ozan tarafından eleştirilir. Ozan Muhammet Mehdi’yi bekleyip hiçbir şey yapmayanlara seslenerek “bekle ama boş zamanın sonu yok” diyerek Mehdi inancına eleştirel bir yaklaşım sergiler:

Şurda iki bine altı yıl kaldı
Ayıp artık bu kavganın sonu yok
Muhammet Mehdiyi bekleyen canlar
Bekle ama boş zamanın sonu yok (Şerif, 1995: 95)

3.13 Nefes

Nefes; Alevi-Bektaşî ozanların törenlerde, meclislerde, cemlerde ezgiyle okunan, tarikat, yol ve inançlarını anlatan koşma nazım biçiminde söylenen şiirlere verilen bir şiir türüdür. Alevi-Bektaşî felsefesinin özeti niteliğini taşıyan nefeslerde özellikle dört cihet öne çıkmaktadır. Bunlar: ebedi gerçeğe götüren birlik dolusunu içmek, insan gönlünü Kâbe bilmek, Kur’ân’ı insanın yüzünde okumak ve günahlardan uzak

durmadır (Korkmaz, 2005: 514-516). Mevcut sosyal yapının korunmasında en büyük desteği (deyişleri ile) âşıklar vermişlerdir. Pir Sultan Abdal, “Gelin canlar bir olalım” derken toplum içinde ayrılma, çatışma yerine; birleşmenin saygılı ve hoşgörülü olmanın gereğini anlatmak istemiştir. Nefes yerine deyiş de kullanılır. Deyişlerin en belirgin özelliği Alevi-Bektaşî inancını yansıtmadır. Pir ve mürşitlere bağlılığı, On İki İmam inancını, Ali sevgisini konu olarak işleyen deyişler, Anadolu Aleviliğinin taşıyıcısı ve kimliğidir (Yazıcı, 2011: 210-211).

Bu anlamda nefesler için; Aleviliğin kültürel kodlarıdır, tanımlaması yapılabilir. Âşık Mahzuni’nin nefesleri de bu bakımdan bu kültürün şifrelerini taşır. Ozan, “Ya Ali” adlı nefesinde Hz. Ali’yi şöyle över:

Bağladım sıtkımı ulu divana
Gel benim efendim şahım ya Ali.
Gün be gün fırağım kâr eder cana
Hazin hazin ahu vahim ya Ali. (Aktaş, 2006: 78)

3.14 Dûvâz-ı İmam

Dûvâz-ı İmam; Alevi-Bektaşî geleneğinde On İki İmam’ı metheden şiirlere denir. Abdurrahman Güzel, düvaz-ı imamı; içinde On İki İmam’ın adı geçen veya onları övmek için yazılan şiir türü olarak adlandırır ve bu türe “dûvaz-nâme” adını verir (2012: 358). Alevi-Bektaşî Edebiyatı’nda bu tür için; düvâz, düvaz, düvazdeh imam, düvazde imam, düvaz imam, düvaz-imam, düvazimam ve düvâz-ı imam gibi adlar da kullanılmıştır. Alevî-Bektaşî geleneğinde Dûvâz-ı İmam’ın bazı işlevleri vardır. Dûvâzların, dedeler ve âşıklar tarafından şifa olması ümidiyle hastanın başında okunması; sağaltma işlevini, ölüm öncesinde veya sonrasında okunması; hastanın/ölünün manevî yükünü hafifletme işlevini, âyin ve erkânlarda Alevî-Bektaşî büyüklerinin adlarının anılarak okunması ise; atalara saygı işlevini göstermektedir (İyiyol, 2013: 235-236). Âşık Mahzuni Şerif de kendisinden önceki ulu ozanların yolunu takip ederek iki adet Dûvâz-ı İmam okuduğunu ve bu geleneği sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Ozanın kendisinin yazdığı “Düaz Oniki İmam” ve “Düaz İmam” adını taşıyan iki adet şiiri vardır. Bu şiirlerden “Düaz Oniki İmam” adlı şiiri örnek olarak aşağıya alıyoruz:

Düaz Oniki İmam
Medet Allah, ya Muhammet, ya Ali

Yusuf kuyusunda zindana düştüm
Gül bengi çekilen Bektaş-ı Veli
Gayretiniz yok mu ummana düştüm
Hü hü hü ummana düştüm

Fatıma Ana'nın eteğın tuttum
Server Muhammed'e göz gönöl kattım
İmam Hasan ile çok mehtap sattım
Şah Hüseyin ile dükkâna düştüm
Haydar Haydar Haydar dükkâna düştüm

İmam-ı Zeynel'e can kurban ettim
Muhammed Bakır' la musayıb tuttum
Cafer-ı Sadık'a göz gönöl kattım
Naci deryasında umman a düştüm
Hü hü hü canan ya Ali

Musa Kazım Şah Rıza'ya kavuştuım
Kerbela çölünde cenge giriştim
Yezit ordusuyla hayli vuruştım
Yaralandı sinem al kana düştüm
Yaralandı sinem sinem al kana düştüm

Taki Naki Askeri'dir nurumuz
Mehdi mağarada gizli sırrımız
Cebrail önümüz, Cerrah belimiz
Kırklar'ın Cem'inde erkâna düştüm
Haydar Haydar Haydar erkâna düştüm

Oniki İmam dergâhında önüm var
Gece gündüz sohbetim var demim var

Çok günahım varsa neden gamım var
Ali gibi şahı merdan a düştüm
Haydar Haydar Haydar canan ya Ali

Ulûm e susadım bu nasıl yazı
Lezzet verir şirin muhabbet tuzu
Ali'nin anlında Zühre yıldızı
Meyli muhabbeti Selman'a düştüm
Haydar Haydar Haydar Selman'a düştüm.

3.15 Don/Şekil Değiştirme Motifi

Ermiş kişilerin turna, güvercin, doğan, geyik, yılan, balık veya ejderha gibi hayvanların şekline girerek keramet göstermesine don değiştirme denir. Don değiştirme bir hayvan kültürüdür. Bu motif, Alevi inancında öldükten sonra başka bir surette tekrar doğma düşüncesinden kaynaklanır. Bu inanç Şamanizm ve Manihaizm'den Alevilik inancına geçmiştir. Kültürümüzde, şekil değiştirme motifine daha çok menkıbelerde rastlanılır (Kaya, 2007: 252). Efsane ve masallarda da karşımıza çıkan bu motif, genellikle üstün bir güç tarafından yapılan bir iyiliğe karşılık mükâfat veya kötülüğe ceza olarak gerçekleştirilmektedir. Şekil değiştirme motifi; masal ve efsanelerde “donuna girmek” deyiimi ile de karşımıza çıkmaktadır. Bu motifle, bir ağacın yahut cansız bir nesnenin şimdiki haline nasıl geldiği açıklanmaya çalışılır. (Ocak, 2012: 206-207) Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu'ya “güvercin” donuna girerek gelir. Anadolu'daki dervişler onun gelişini olumlu karşılamadıklarından dolayı Hacı Doğrul “doğan” donuna girip onu yakalamak ister. Bunu anlayan Hacı Bektaş hemen insan şeklini alır ve doğanı boğazından yakalar. Bu durum karşısında Doğrul Baba, Hacı Bektaş'ın eteklerine kapanarak af diler (Albayrak, 2004: 139-140) Alevilik inancında Hacı Bektaş-ı Veli, Hz. Ali'nin don değiştirmiş hali olarak kabul edilmektedir.

Âşık Mahzuni'nin şiirlerinde; Şamanizm ve Manihaizm gibi Orta Asya ve Ön Asya dinlerinden Alevilik inancına geçen don değiştirme motifinin izleri vardır. Mehdi olmadığını belirten ozan öldükten sonra don değiştirerek ceylan

veya bir bitki olarak tekrar geleceğini şöyle ifade eder:

Ben Mehdi değilim amma erenler

Bugün ölür yarın gene gelirim.

Ya bir ceylan canda ya bir çiçekte

Değişerek başka sene gelirim (Şerif, 1995: 7)

Âşık Mahzuni “Dolunaya Tül Düştü” adlı kitabındaki “Geliş” şiirinin başında doğada bulunan bütün eşya ve canlıların değişime uğradığını şöyle açıklar:

“Doğada hiç bir eşya ve hiçbir halk edilmiş canlı dünyadan silinip gidici değildir. Sade ve sadece (ölüm) tanımıyla bilinen kati ve değişmez durağanlık içinde bütün canlı ve cansızlar değişkenliğe uğramaktadır. Bu değişkenlikler başka başka biçimlerle dünyada olmaya devam etmektedir. Ancak canlılık âleminde genetik yapı yine kendi oluşumu içinde değişerek kuşaklar kanalında akar gider.” (Şerif, 1995: 7)

Turna Alevilik inancında uğurlu sayılan hayvanların başında gelir. Pir Sultan’ın şiirlerinde turnanın avazı (sesi) Hz. Ali’nin sesi olarak kutsallaştırılmıştır. Hacı Bektaş Velâyetnamesi’ne göre; yedi Horasan ereni, Hoca Ahmet Yesevi’yi toplantıya çağırarak için turna donuna girip Türkistan’a uçarlar (Bozkurt, 2005: 186). Ayrıca turnanın duruşunu, yürüyüşünü, uçuşunu ve kanat çırpışını simgeleyen “turnalar semahı” adlı bir semah türü vardır. Hz. Ali’yi simgeleyen turna motifi Mahzuni’nin şiirinde şöyle yer almaktadır:

Güvendiğim dost köyüne

Dağlar girmiş aralanmış

Al kanı akmış yüzüne

Telli turnam yaralanmış. (Zaman, 1997: 434)

Ozan kendisini turna katarının başı olarak görür. Ancak o sürüsünü kaybederek bozguna dönmüştür. Şiirde turna katarı; Alevilik yoludur, sürüyü kaybedip bozguna dönmek ise yolda çıkışı, yani düşkün olmayı simgeler. Bu durumdan dolayı kendisini eleştiren ozan, nefis muhasebesi yapar:

Bu yaylanın mor kanatlı kuşuyum

Pençesi kırılmış bozguna döndüm.

Turnaların katarının başıydım.

Sürüsün kaybetmiş bozguna döndüm. (Zaman, 1997: 265)

Sonuç

Yazılı olmayan ve sözlü kültürle beslenen Alevilik, iki ana kanaldan akarak bugüne gelmiştir. Alevilik; dedelerin anlatımında, ozanların deyişlerinde/şiiirlerinde hayat bulmuş ve bugüne taşınmıştır. Alevilik kültüründen beslenen Âşık Mahzuni Şerif'in şiiirleri Alevilik ve Bektaşilik unsurlarıyla örülmüştür. Bunda ozanın küçük yaşlardan itibaren Cem ortamlarında zâkirlik yaparak yetişmesinin de payı vardır. Âşık Mahzuni'nin; şiiirlerinde tasavvuf ve bâtını felsefeyi öne çıkarması, Alevilik inanç ve değerlerini yaşatması, dünya görüşünü gizemli söz ve sembollerle anlatması; kapalı bir toplum olma özelliği gösteren bu toplumda Alevilik-Bektaşilik kültürünün sözlü olarak günümüze kadar nasıl aktarıldığını ortaya koyması bakımından çok önem arz etmektedir. Âşık Mahzuni'nin şiiirinde Şah-ı Merdan olarak adlandırılan Hz. Ali, bir kurtarıcı (Mehdi) olarak görülür ve ondan yardım beklenir. Yezit; zulmün, kötülüğün, zalimliğin, Şah-ı Merdan (Hz. Ali) ise; iyiliğin, erdemin, kahramanlığın ve kurtarıcılığın simgesidir. Hz. Hüseyin, Âşık Mahzuni'nin şiiirinde "mazlumların şahı" olarak sembolleşmiştir. Hz. Hüseyin ve Kerbela Olayı, Alevilik inancının formüle edilmesinde ve yaşatılmasında birbirlerini tamamlayan ana dinamik güç işlevine sahiptirler. Diğer taraftan Alevilik-Bektaşilik kurumunu canlı tutan "eline-diline-beline sahip olma", "dört kapı kırk makam", "düşkün olmak" ve "ikrar vermek" gibi öğretiler, Âşık Mahzuni'nin deyişlerinin en belirgin özelliğidir. Ozanın Pir ve mürşitlere bağlılığı, On İki İmam inancını, Ali sevgisini konu olarak işleyen deyişleri, Anadolu Aleviliğinin taşıyıcısı ve kimliğidir. Bu anlamda ozanın deyişleri; Alevilik-Bektaşilik kültürünün şifrelerini taşır ve bu kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir işlev görür. Âşık Mahzuni kültürel aktarıcılık görevini yaparken şiiirlerinde Türkçenin dilsel imkânlarını başarılı bir şekilde kullanmış Türk Halk Şiiri'nde unutulmaz bir yer edinmiş aynı zamanda türküleriyle Türk Halk Müziği'ne çok önemli katkılar sunmuştur.

Kaynakça

AKTAŞ, A. İ. (2006) Anadolu'yu Kucaklayan Ozan Mahzuni Şerif, Baran Ofset. Ankara.

- ALBAYRAK, N. (2004), Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, L• M Yay., İstanbul.
- ASLANDOĞAN, S. İ. (2009), Kaynakları ile Alevilik, Can Yay., İstanbul.
- BOZKURT, F. (2005), Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik, Kapı Yay., İstanbul.
- DOĞAN, G. (1998), Alevilik'te Ön Bilgiler ve Cem Zakirlik, Can Yay., İstanbul.
- ERSEVEN, İ. C. (2006), Alevilik-Bektaşilik Söyleşileri, (Haz. Ayhan Aydın), Horasan Yay., İstanbul, s.73-78.
- FIĞLALI, E.R. (2006), Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir.
- GÖLPINARLI, A. (2005), On İki İmâm, Der'in Yay., İstanbul.
- GÜZEL, A. (2012), Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı, Akçağ Yay., Ankara.
- IRMAK, Y. (2013), Folklorun Beş İşlevine Göre Âşık Mahzuni Şerif'in Şiirleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- İLKNUR, M. (2002), Ozanlık Geleneğinde Ulu Bir Çınar: Aşık Mahzuni Şerif, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi, s.22, ss.211-220.
- İYİYOL, F. (2013), Alevî-Bektaşî Geleneğinde Dûvâzimamlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, say. 27, ss.228-250.
- KAYA, D. (2007), Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara.
- KORKMAZ, E. (2005), Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yay., İstanbul.
- KÜÇÜK, A. ve KÜÇÜK, M. A. (2009), Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik-Bektaşilik (Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım), Berikan Yay., Ankara.

- MELİKOFF, I. (2009), Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, Demos Yay., İstanbul.
- OCAK, A. Y. (2012), Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yay., İstanbul.
- ONARLI, İ. (2006), Alevilik-Bektaşilik Söyleşileri, (Haz. Ayhan Aydın) Horasan Yay., İstanbul. ss.79-99.
- ÖZGENTÜRK, N.(Yön.) (1999), Âşık Mahzuni Şerif Belgeseli, Cem TV. (<http://videoizle.video75.com/aeoncseWF78/> / Erişim Tarihi, 11.12.2011)
- SARAÇ, N. (2011), Alevilerin Siyasal Tarihi 1300-1971, Cem Yay., İstanbul.
- “Bir Halk Bilgesi”, Birgün Gazetesi, 20.05.2005.
- SUBAŞI, N. (2010), Alevi Modernleşmesi-Sırrı Fâş Eylemek-, Timaş Yay., İstanbul.
- ŞERİF, M. (1995), Dolunaya Tül Düştü, Ürün Yay., Ankara.
- ÜNLÜ, İ. (2008), Ehli Beyt Ocağı Alevilik, Popüler Kitaplar Yay., İstanbul.
- YAĞIZ, S. (1999), İşte Bizim Mahzuni, Hasat Yay., İstanbul.
- (1975), Berçenekli Âşık Mahzuni, May Yay., Ankara.
- YALÇIN, A. (2007), Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşî Alevilik, Der'in Yay., İstanbul.
- YAMAN, M. (2011), Alevilik İnanç-Edep-Erkan, Demos Yay., İstanbul.
- YAZICI, M. (2011), Alevilik (Alevi Değişlerinin ve Gülbanklarının Sosyolojik Analizi), Çıra Yay., İstanbul.
- YILDIZ, H. (2004), Anadolu Aleviliği-Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme, Araştırma Yay. Ankara.
- (2011), Amasya Yöresi Alevi Ocakları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, say.19, ss.228-242.

ZAMAN, S. (1997), Mahzuni Şerif Yaşamı- Dünya Görüşü-Şiirleri, Yeniden Doğu Matbaası. Ankara.

———— (2005), Mahzuni Felsefesi, Sanat Yay., Ankara.